

УДК 368.03:657.631.6

Баранов Андрій Леонідович,

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри страхування,

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: andrey.baranov@mail.ru

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРИРОДИ СТРАХОВИКА

Анотація

Мета дослідження. Сформувані нові концептуальні підходи до розуміння природи страховика як одного з основних суб'єктів страхових відносин.

Методологія. Автором здійснено порівняльний аналіз категоріально-понятійного апарату страхової науки, що застосовується для позначення страховика. Використано абстрактно-логічний метод (у процесі теоретичних умовиводів і формування висновків), метод порівняльного аналізу (в процесі дослідження різних понять) та емпіричні методи досліджень.

Отримані результати. Було встановлено, що поняття «страховик», «страхова організація», «страхове товариство» та «страхова компанія» мають різне змістове наповнення і не можуть використовуватися як синоніми. Обґрунтовано можливість використання та дано визначення поняттю «страхова корпорація».

Цінність дослідження. Уточнення понятійно-категоріального апарату в страховій науці та практиці дасть можливість змінити концептуальні підходи до розуміння природи страховика та зробити крок до їх інтеграції у світовий економічний простір. І наука, і практика, і законодавство повинні оперувати єдиними поняттями, якими оперує весь світ.

Ключові слова: страховик, страхова організація, страхове товариство, страхова компанія, страхова корпорація.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У вітчизняній науковій страховій літературі не існує єдиного понятійно-категоріального апарату. Це стосується, зокрема, й трактування сутності одного з основних учасників страхових відносин страховика. Використовується багато різних понять: «страховик», «страхова організація», «страхова компанія», «страхове товариство», рідше – «страхова корпорація». В Законі України «Про страхування» зазначається, що слова «страховик», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності [1, ст. 2]. Таким чином на зако-

нодавчому рівні закріплено відсутність єдиних підходів. Ця проблема ускладнюється ще й тим, що ніхто з вітчизняних учених окремо її не досліджував, не зважаючи на те, що страховики разом зі страхувальниками є основними суб'єктами страхових відносин. У своїх працях, присвячених страхуванню в цілому, більшість дослідників розглядають страховиків як інститути, що надають страхові послуги, керуючись при цьому визначенням, закріпленим у ЗУ «Про страхування».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих питань діяльності страховиків присвячено багато наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних. До них можна віднести Д. Бланда [2], О.Д. Вовчак [3], А. Манеса [4], С.С. Осадця [5], Я.П. Шумелду [6] й інших. Окремі вчені розглядали страхові компанії як фінансові інститути в загальній фінансовій теорії. Це З. Боді [7], Л.М. Клоченко [8], Р. Колб [9], Р. Мертон [7], Р. Родрігес [9], Р.Т. Юлдашев [8]. Усі вони з різних позицій підходили до трактування страховика, але комплексних досліджень, які б розкрили економічну природу цього інституту, не було.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Не зважаючи на значну кількість дослідників, які в тій чи тій мірі займалися проблемами визначення понять «страховик», «страхова організація», «страхова компанія» та інших, якими вони описували одного з основних учасників економічних відносин, що складаються в процесі передавання ризику на страхування, залишається ще дуже багато не вирішених проблем, пов'язаних з використанням єдиного понятійно-категоріального апарату. Мало дослідженим залишається поняття «страхова корпорація» та обґрунтування можливості використання його у вітчизняній науці та практиці.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є формулювання нових концептуальних підходів до розуміння природи страховика як одного з основних суб'єктів страхових відносин. Для досягнення мети було поставлено такі завдання: здійснити порівняльний аналіз понятійно-категоріального апарату, який стосується страховика, та на його основі обґрунтувати практичні рекомендації щодо формування єдиних підходів до використання поняття «страхова корпорація».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно ст. 2 ЗУ «Про страхування», яка має назву «Страховики», «страховиками,

які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, є:

- фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених цим Законом, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі – страховики-резиденти);

- зареєстровані Уповноваженим органом відповідно до цього Закону та законодавства України постійні представництва у формі філій іноземних страхових компаній, які також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі – філії страховиків-нерезидентів)» [1]. Це визначення можна продовжити, оскільки в цій же статті далі йде мова про можливість здійснювати страхову діяльність в Україні безпосередньо страховикам-нерезидентам за такими видами:

- виключно із страхування ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів;

- перестраховування;

- страхове посередництво, таке як брокерські та агентські операції стосовно: перестраховування, виключно із страхуванням ризиків, пов'язаних з морськими перевезеннями, комерційною авіацією, запуском космічних ракет і фрахтом (включаючи супутники), у разі, якщо об'єктом страхування є майнові інтереси, пов'язані з товарами, які транспортуються, та/або транспортним засобом, яким вони транспортуються, та/або будь-яка відповідальність, що виникає у зв'язку з таким транспортуванням товарів;

- допоміжні послуги із страхування, такі як консультаційні послуги, оцінка актуарного ризику та задоволення претензій [1, ст. 2].

Таким чином, в Україні страховики можуть працювати у вигляді страховиків-резидентів, філій страховиків-нерезидентів і безпосередньо страховиків-нерезидентів. Лише щодо страховиків-нерезидентів є обмеження за видами страхування, якими вони

можуть займатися на території України. Це все стосується лише юрисдикції відповідних інститутів, але не розкриває їх природи. Усі вони надають страхові послуги, різним для них буде лише статус юридичної особи та місце реєстрації. Також у ст. 2 ЗУ «Про страхування» наводиться визначення страховиків-нерезидентів, якими «вважаються фінансові установи, що створені та мають ліцензію на провадження страхової діяльності відповідно до законодавства тих іноземних держав, у яких вони зареєстровані» [1, ст. 2]. Оскільки всі ці три суб'єкти виконують роль «страховика» на території України, то їх сутність повинна розкриватися у відповідних визначеннях і бути єдиною для всіх трьох. Проаналізувавши визначення, наведені в ст. 2 ЗУ «Про страхування», можна виділити такі дві спільні риси:

- вони мають бути фінансовими установами або їх постійними представництвами. Згідно ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансовими установами є юридичні особи, які надають фінансові послуги та внесені до відповідного реєстру. Фінансовими для страховиків можуть бути послуги у сфері страхування і в системі накопичувального пенсійного забезпечення;

- вони повинні мати ліцензію на провадження страхової діяльності, отриману у встановленому законодавством порядку.

Також у визначенні страховиків-резидентів присутній перелік організаційно-правових форм, у яких вони можуть бути створені, і теза про мінімальну кількість учасників. Оскільки ці вимоги стосуються тільки резидентів і не поширюються на нерезидентів та їх постійні представництва, то можемо зробити висновок про їх несуттєвість для трактування природи страховика загалом. Таким чином згідно ЗУ «Про страхування» страховиками можуть бути юридичні особи, які надають послуги у сфері страхування та в системі накопичувального пенсійного забезпечення, внесені до реєстру фінансових установ та отримали ліцензію на провадження страхової діяльності у встановленому законодавством порядку.

Окрім ЗУ «Про страхування», який оперує поняттям «страховик», це поняття також застосовує багато іноземних в вітчизняних учених: Д. Бланд [2], О.Д. Вовчак [3], А. Манес [4], С.С. Осадець [5], Я.П. Шумелда [6] та інші. Проте, паралельно з цим поняттям вони також вживають інші поняття. О.Д. Вовчак як синоніми розглядає поняття «страховик», « страхова компанія» і

«страхове товариство», А. Манес – «страхова установа» і «страховик», Я.П. Шумелда – «страхове підприємство», «страхова компанія», «страхова організація» і цей список можна продовжити. Ряд інших учених, переважно зарубіжних, притримуються поняття «страхова компанія». До них можна віднести: З. Боді [7], Л.М. Клоченко [8], Р. Колба [9], Р. Мертона [7], Р. Родрігеса [9], Р.Т. Юлдашева [8]. У працях вітчизняних і російських дослідників В.Д. Бігдаша, Н.М. Внукової, О.О. Гаманкової, Н.Д. Еріашвілі, Н.М. Нікуліної, Т.А. Ротової, Г.В. Чернової можна зустріти поняття «страхова організація». В.А. Борисова та О.В. Огаренко використовують поняття «страхове товариство».

Аналіз визначень більшості зазначених науковців показав, що суттєвих відмінностей між ними немає, навпаки, ряд науковців користуються окремими поняттями як синонімами.

На нашу думку, найширшим за своїм значенням є поняття «страховик». Воно акцентує увагу власне тільки на тій функції чи діяльності, яку виконує цей суб'єкт у фінансовій системі країни, не враховуючи специфіку країни реєстрації, особливостей організаційно-правових форм, відповідного законодавства країни тощо. З таких позицій страховиком може бути будь-яка юридична особа, яка надає страхові послуги. Найповніше цю нашу тезу відображає визначення англійського дослідника Д. Бланда: «страховик – сторона договору страхування, яка несе зобов'язання з оплати вимог про страхове відшкодування, що виникають відповідно до цього договору» [2, с. 377]. Вітчизняні дослідники, які оперують поняттям «страховик», фактично розглядають його не так широко і в дуже тісній прив'язці до визначення, наведеного в ЗУ «Про страхування», про що свідчить трактування страховика як фінансової установи. Проте будь-який закон не має на меті розкриття економічної сутності відповідного інституту ринкової економіки. Закон має розкрити правову природу функціонування страховика як суб'єкта цивільних відносин, що вступає в контакт з іншими суб'єктами, переслідуючи на меті отримання певних економічних або соціальних вигод. Виходячи з цих міркувань, трактування страховика як фінансової установи не повністю розкриває його сутність, звужує предмет його дослідження, суперечить розумінню поняття «установа».

Поняття «компанія», «організація» та «товариство» потребують сутнісного розмежування або обґрунтування того, що вони можуть використовуватися як синоніми. Цивільний кодекс України (ЦКУ)

оперує поняттям «юридична особа», яке є основним для розуміння всіх наступних утворень. Однією з форм юридичної особи є товариства, які поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Підприємницькими є товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками, можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи [10, ст. 84]. Непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками [10, ст. 85]. З правових позицій в широкому розумінні товариство включає в себе господарські товариства всіх організаційно-правових форм, виробничі кооперативи та непідприємницькі товариства. Отже, ЦКУ, як і Господарський кодекс України (ГКУ), не використовує поняття «компанія», переважно оперує поняттям «товариство» й у ГКУ згадується про організацію як один з основних видів суб'єктів господарювання на рівні з громадянами, зареєстрованими як підприємці.

Частково з аналізу відповідних статей ГКУ та ЦКУ можна зробити висновок про те, що поняття «організація» ширше за поняття «товариство», оскільки воно може включати і державні, і комунальні підприємства. Цієї точки зору притримується і С.С. Осадець, який стверджує, що «товариства, як правило, не створюються, якщо єдиним інвестором є держава» [5, с. 34].

У західній літературі організації розглядаються як основний об'єкт науки «менеджмент». Всесвітньовідомі гуру з менеджменту М. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі вважають, що «певна група повинна відповідати декільком обов'язковим вимогам, щоб вважатися організацією. До них відносяться:

- 1) наявність принаймні двох людей, які вважають себе частиною цієї групи;

- 2) наявність принаймні однієї мети (тобто бажаного кінцевого стану або результату), яку приймають як загальну всі члени даної групи;

- 3) наявність членів групи, які свідомо працюють разом, щоб досягти значимої для всіх мети [11, с. 19-20].

В рамках управління страховим бізнесом С.С. Осадець під організацією розуміє «групу осіб, які взаємодіють між собою і за допомогою матеріальних, трудових, енергетичних, фінансових, інформаційних, правових та інших ресурсів прагнуть розв'язати

проблеми, що стоять перед ними на шляху досягнення кінцевої мети» [5, с. 30].

Організація тлумачиться різними дослідниками дуже широко без прив'язки до форми власності або організаційно-правової форми бізнесу.

Можна провести паралелі між такими поняттями, як «страховик» і «страхова організація». Остання акумулює, з однієї сторони, риси страховика, а з іншої – організації. Тобто під страховою організацією слід розуміти групу осіб, діяльність яких свідомо координується для надання страхових послуг клієнтам. На практиці страхова організація може бути реалізована у будь-якій організаційно-правовій формі. Її власниками можуть виступати і фізичні, і юридичні особи, і держава, і муніципалітет тощо.

Поняття «страхове товариство» і «страхова компанія» є вужчими за поняття «страхова організація», оскільки включають тільки приватні структури, але теж не можуть розглядатися як синоніми. С.С. Осадець з цього приводу зазначає: «не всі страховики набувають вигляду страхової компанії. ... Водночас у багатьох країнах до компаній не зараховують поширені там товариства взаємного страхування (ТВС)» [5, с. 34].

«Взаємне страхування – найбільш «ідеологічно чиста» форма страхування – це взаємний обмін ризиками між учасниками страхування, при якому не переслідується на меті отримання прибутку. ... Взаємне страхування – це некомерційна форма організації страхового фонду, яка забезпечує надання страхового захисту майнових інтересів членів товариства на основі взаємності шляхом об'єднання необхідних для цього коштів» [12, с. 147]. Учасники такого товариства за рахунок своїх внесків формують пайовий фонд, який також виступає і страховим, тобто вони одночасно є і власниками товариства, і його страхувальниками. Сума всіх збитків, що стануться протягом звітного періоду, розкладаються між усіма учасниками ТВС.

Поняття «компанія», як правило, використовують по відношенню до комерційних товариств, які переслідують на меті отримання прибутку. Відповідно ТВС не повинні розглядатися як страхові компанії, оскільки вони за своєю суттю є некомерційними товариствами.

Проте, детальніший аналіз літератури [12–14] показав, що на практиці можуть виникати ситуації, які вносять деякий дисбаланс у сформульовані нами теоретичні конструкції. По-перше, вітчиз-

няні дослідники А.А. Чухно, П.М. Леоненко і П.І. Юхименко [13, с. 526] виділяють як окрему форму економічних організацій фінансову компанію на взаємних началах на рівні з приватнопідприємницькими фірмами, товариствами, корпораціями та некомерційними організаціями. На їхню думку, «фінансова компанія на взаємних началах – організація, клієнти якої на взаємних началах одночасно є і претендентами на залишковий дохід. Наприклад, права на залишковий дохід мають власники полісів взаємних страхових компаній ..., за їх вимогою їм мають виплатити грошові суми, встановлені згідно із попередньо обговореними правилами» [13, с. 534]. Отже, якщо розглядати ТВС як фінансові компанії на взаємних началах, то це суперечить тезі про те, що некомерційні товариства не можуть бути компаніями. По-друге, В.І. Шевченко [14, с. 580-599], здійснюючи порівняльний міжкраїновий аналіз регулювання ринків страхових послуг, розглядає найкрупніші страхові компанії окремих країн, у тому числі ТВС. Виявляється, що не є рідкістю використання ТВС у своїх назвах слова «компанія». По-третє, російський дослідник Л.М. Ключенко, аналізуючи російську законодавчу базу на предмет можливості створення ТВС, приходить до цікавого висновку: «згідно з чинним російським законодавством ТВС може бути створена у формі некомерційної організації, заснованої на членстві, за умови, що сфера його діяльності поширюється на страхування майна і майнових інтересів своїх членів. ТВС, предметом діяльності яких є страхування майна і майнових інтересів як своїх членів, так і осіб, які не є членами товариства, повинні бути створені у формі комерційної організації» [12, с. 151-162]. Це суперечить вітчизняному законодавству, оскільки в Тимчасовому положенні про товариство взаємного страхування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.02.1997 № 132, чітко визначено, що «страхувальниками товариства взаємного страхування можуть бути члени цього товариства – юридичні особи та дієздатні громадяни, якщо це передбачено його установчими документами [15]. Проте, в інших країнах протягом тривалого часу розвивалися так звані проміжні типи страхових організацій, які знаходилися між комерційними та некомерційними організаціями.

На підставі аналізу зарубіжної наукової літератури та відповідної практики, можна зробити висновок про те, що ТВС можуть функціонувати як у формі комерційних, так і у формі некомерційних організацій. Якщо вони існують у формі комерційних ор-

ганізацій, то вони можуть відноситися до страхових компаній, якщо у формі некомерційних організацій – то до страхових товариств. Ця дискусія є важливою для вітчизняних реалій, оскільки теорію функціонування ТВС майже ніхто в Україні детально не досліджує, а вітчизняна практика немає відповідних прикладів створення таких товариств. Законодавчою базою для розвитку ТВС в Україні є ст. 14 ЗУ «Про страхування» величиною в одне речення та Тимчасове положення про ТВС величиною в одну сторінку.

Отже, поняття «страховик», «страхова організація», «страхове товариство» та «страхова компанія» не є синонімами і не можуть використовуватися разом. На рис. 1 схематично представлено розмежування цих понять. Кожне з цих понять несе своє смислове навантаження і має використовуватися по відношенню до тих суб'єктів господарювання, яких воно стосується. Вітчизняне законодавство, а саме: ГКУ, ЦКУ, ЗУ «Про страхування» та ін. – потребує значних змін з тим, щоб привести розуміння основних суб'єктів господарювання до спільних підходів.

Рис. 1. Співвідношення понять «страховик», «страхова організація», «страхове товариство» та «страхова компанія»

Щодо поняття «страхова корпорація», то його використання у вітчизняній фаховій літературі досить обмежене [16-17], а і ЗУ «Про страхування» – взагалі відсутнє. В окремих статтях вітчизняних науковців можна і у назві, і у тексті зустріти це поняття, але воно ними не розкривається, а просто використовується для

позначення страховика. Не можна без з'ясування сутності такого суб'єкта, як страхова корпорація, бездумно використовувати його у своїх роботах.

На нашу думку, враховуючи проведений понятійно-категоріальний аналіз, а також досвід провідних західних країн, можна провести паралелі між поняттями «страхові компанії» та «страхові корпорації» за аналогією з поняттями «компанія» і «корпорація». З аналізу визначень різних науковців слідує, що поняття «страхова компанія» притримуються переважно західні вчені, які власне використовують поняття «компанія» і «корпорація» як синоніми. Підтверджує нашу думку визначення, яке наводять російські дослідники Л.М. Клоченко і Р.Т. Юлдашев: «страхова компанія представляє собою корпоративну організацію, яка укладає договір страхування з фізичними та юридичними особами, що бажають придбати страховий захист по відношенню до того чи іншого ризику, який супроводжує життя людини або функціонування і діяльність підприємства» [8, с. 16-17].

Страхові корпорації є складовою фінансових корпорацій. Вони виступають фінансовими посередниками, надають фінансові послуги, можуть бути створені у вигляді акціонерного або товариства з обмеженою відповідальністю шляхом поєднання капіталів їх власників.

Ми повністю поділяємо думку американських дослідників З. Боді й Р. Мертона, що одним з типів фінансових посередників є страхові компанії, «основна функція яких полягає в наданні домогосподарствам і фірмам можливості знизити ступінь ризику шляхом купівлі контракту особливого типу» [7, с. 49]. Це визначення є досить практичним і зрозумілим. Клієнт, бажаючи знизити ступінь ризику, тобто ймовірність загрози своїм майновим інтересам, купує страховий поліс, відповідно до якого «в разі виникнення конкретних, обумовлених у ньому обставин, клієнту виплачується певна сума» [7, с. 49]. Інші американські дослідники Роберт В. Колб і Рікардо Дж. Родрігес стверджують, що «страхові компанії вигідні суспільству пропозицією послуг з перекладання ризиків. Зводячи разом багато незалежних ризиків, страхові компанії можуть значно зменшити ризик, який несуть, оскільки вони краще підготовлені для управління ризиками, ніж індивіди або корпорації» [9, с. 519].

Більшість вітчизняних учених підходять з позицій не зниження ступеня ризику клієнта, а намагаються, якнайточніше, описати

технологію надання страхової послуги. Страхова компанія приймає на свою відповідальність ризики інших суб'єктів (домогосподарств і фірм) за певну плату та забезпечує їм на строк дії договору страхування страховий захист, тобто бере зобов'язання здійснити виплату страхового відшкодування або страхової суми в разі настання страхового випадку. Такі позиції не суперечать одна одній, вони по різному ставлять акценти. Американські дослідники вбачають основну роль страхових компаній в економіці країни в перекладанні ризиків з домогосподарств і фірм на них самих за допомогою укладання контрактів особливого типу, оскільки вони ефективніше зможуть управляти цими ризиками. Вітчизняні вчені акцентують увагу на відшкодувальному аспекті, тобто призначення страхових компаній у відшкодуванні збитків, завданих майну, та шкоди, заподіяної життю та здоров'ю страхувальників або інших осіб, визначених ними у договорі. Цей аспект є правильним, але він наділяє страхову компанію певною гіпертрофованою соціальною роллю в суспільстві, а це вже суперечить практиці. Вітчизняні страхові компанії не завжди хочуть йдуть на здійснення страхових виплат, свідомо затягують строки виплати, занижують суми відшкодування тощо. Не потрібно від них чекати вирішення всіх проблем і відшкодування всіх збитків. Потрібно повертатися до першооснови страхових відносин страхової послуги та договору, який юридично закріплює зобов'язання сторін, та вимагати виконання сторонами взятих на себе зобов'язань.

У питанні визначення страхової послуги ми стоїмо на тих самих позиціях, що і О.О. Гаманкова, яка визначає її «як фінансову послугу у вигляді продажу юридично оформлених зобов'язань з надання страхового захисту, яку пропонують на ринку страховики потенційним страхувальникам» [18, с. 79]. Єдине, що «юридично оформлені зобов'язання з надання страхового захисту» ми пропонуємо замінити поняттям «контракту особливого типу». «Контракт в юридичному сенсі – це угода, договір, що встановлює цивільні права і обов'язки сторін та обумовлює терміни дії угоди. Під контрактом розуміються також цивільні правовідносини, що виникають з договору, і документ, в якому викладено зміст договору, укладеного в письмовій формі» [19, с. 197]. По-перше, під контрактом ми будемо розуміти ширше коло зобов'язань визначених у договорі, які будуть включати і визначення страхового покриття, і перелік страхових ризиків, і відносини що-

до сплати страхових премій і здійснення страхових виплат та багато іншого. По-друге, під контрактом ми будемо розуміти сам договір страхування. По-третє, це узгоджується із використанням загальноприйнятого понятійно-категоріального апарату.

Отже, можна визначити страховиків як фінансових посередників, які надають фінансові послуги у вигляді продажу контрактів особливого типу потенційним страхувальникам на страховому ринку.

Щодо організаційно-правових форм, то згідно з ЗУ «Про страхування» вітчизняні страховики можуть створюватися у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю. До цього переліку не входять товариства з обмеженою відповідальністю. Як зазначає С.С. Осадець [5, с. 33-34], страховикам у формі товариств з обмеженою відповідальністю дуже складно залучати значні фінансові ресурси, бути прозорими та забезпечити ефективне управління товариством через проникнення на керівні посади осіб, які перебувають між собою в близьких родинних зв'язках тощо. З цим важко не погодитися, але ці ж самі недоліки притаманні й іншим формам товариств, окрім акціонерних. Такі товариства не в змозі наростити свою капіталізацію, бо ніхто не буде вкладати туди, де в разі виникнення проблем прийдеться відповідати за зобов'язаннями додатковим майном, чи то кратним внеску, чи то абсолютно всім. Щодо прозорості функціонування таких товариств та ефективності управління ними, то слід відзначити, що значної правової бази розвитку таких товариств в Україні немає, принципи корпоративного управління застосовані до них бути не можуть, вимог щодо розкриття інформації про кінцевих бенефіціарів немає і т.д. Такі структури призначені для роботи в малому, можливо, середньому бізнесі, який не потребує значних фінансових, трудових, інформаційних ресурсів. Саме тому ще на початку ХХ ст. К.Г. Воблий писав лише про дві основні форми ведення страхового бізнесу: «... найбільш придатними для страхової справи виявилися акціонерна і взаємна форми підприємств. Акціонерна форма особливо підходить для страхових підприємств, по-перше, тому, що вона легко забезпечує великий обсяг капіталу, необхідного для страхового підприємства; по-друге, легше зібрати велику кількість ризиків, що забезпечує стійкість страховому підприємству» [20, с. 38-39]. Аналогічні підходи зустрічаємо і в праці американських дослідників Р. Колба і Р. Родрігеса [9, с. 524]. Страхові компанії

представлені в двох основних варіантах відповідно до своєї приналежності: акціонерні і взаємні.

Отже, чим пояснюється вибір організаційно-правових форм для створення страховиків, наведений у ЗУ «Про страхування», сказати важко. Якщо законодавці ставали на меті розвивати страхову справу в будь-яких організаційно-правових формах, то потрібно було дозволити створення і в формі товариств з обмеженою відповідальністю, і в формі кооперативів. Якщо ж за мету ставився розвиток потужного страхового ринку, то потрібно було дозволяти лише акціонерну форму господарювання. Тоді б всі страхові компанії мали б значні можливості по залученню капіталів, впроваджували стандарти корпоративного управління, будували ефективну та прозору структуру управління тощо. До речі, новим законопроектом «Про страхування», який знаходиться на розгляді в комітеті Верховної Ради України пропонується залишити тільки акціонерну форму.

Враховуючи вітчизняні новації у визначенні організаційно-правових форм для створення страховиків, до страхових корпорацій ми можемо віднести лише ті компанії, які створені у формі акціонерних товариств. Причому це можуть бути як господарські товариства, так і ТВС, створені як комерційні товариства. Як ми вже зазначали, на сучасному етапі в Україні немає законодавчого підґрунтя для розвитку таких товариств, і немає чіткої ясності у яких формах їх можна створювати. Єдине від чого можна відштовхуватися при організації ТВС, що вони мають формувати пайовий капітал за рахунок внесків своїх членів. У формі товариств з обмеженою відповідальністю страховики створюватися не можуть, тому фактично залишаються акціонерні товариства як форма організації страхових корпорацій.

Підсумовуючи сказане, ми пропонуємо таке визначення поняття «страхова корпорація». *Страхова корпорація – це форма організації страхового бізнесу у вигляді акціонерного товариства, яка створюється шляхом поєднання капіталів їх власників з метою надання послуг у сфері страхування та у системі накопичувального пенсійного забезпечення у вигляді продажу контрактів особливого типу потенційним страхувальникам на страховому ринку для отримання фінансової чи іншої вигоди власниками.*

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Україна не може ігнорувати ті тенденції, які проявляються в економіках провідних країн світу протягом останніх

десятиліть, а саме суцільної корпоратизації цих економік. З метою формування єдиного понятійно-категоріального апарату в страховій науці та практиці, а також інтеграції її [науки й практики] у світовий економічний простір, загальноновживаним і сталим має стати використання поняття «страхова корпорація». Воно має замінити ту велику кількість понять, які на сучасному етапі використовуються, але для цього потрібно продовжувати наукові дослідження щодо подальшого обґрунтування такого кроку. Це потребує внесення відповідних змін до чинного законодавства, а також у зміні концептуальних підходів науковців до розуміння одного з основних суб'єктів страхових відносин, що має відобразитися у змісті вітчизняних наукових монографій, програм наук і навчальної літератури. І наука, і практика, і законодавство повинні оперувати єдиними поняттями, якими оперує весь світ.

Бібліографічний список

1. Про внесення змін до Закону України «Про страхування»: Закон України від 4 жовтня 2001 р. № 2745-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2745-14>.
2. Страхование: принципы и практика / Составитель Дэвид Бланд: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 416 с.
3. Вовчак О.Д. Страхування: Навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене / О.Д. Вовчак. – Львів: Новий Світ – 2000, 2005. – 480 с.
4. Манэс А. Основы страхового дела / А. Манэс. Сокращенный перевод с немецкого. – М.: Общество «Анкил», 1992. – 109 с.
5. Страховий менеджмент: підручник / [С.С. Осадець, О.В. Мурашко, В.М. Фурман та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. С.С. Осадеця. – К.: КНЕУ, 2011. – 333 с.
6. Шумелда Я.П. Страхування: Навчальний посібник. Видання друге, розширене / Я.П. Шумелда. – К.: Міжнародна агенція «БІЗОН», 2007. – 384 с.
7. Боди З., Мертон Р. Финансы / З. Боди, Р. Мертон. – М.: Вильямс, 2007. – 360 с.
8. Ключенко Л.Н., Юлдашев Р.Т. Руководство по организации страховой компании / Л.Н. Ключенко, Р.Т. Юлдашев. – М.: АНКЛ, 1997. – 110 с.
9. Колб Роберт В., Родригес Рикардо Дж. Финансовые институты и рынки: Учебник / Роберт В. Колб, Рикардо Дж. Родригес. Пер. 2-го амер. изд. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 2003. – 688 с.
10. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

11. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / Перевод с англ. под. общей ред. Л.И. Евенко / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.: Издательство «ДЕЛО», 1997. – 493 с.
12. Теория и практика страхования: Учебное пособие / Под общей редакцией д.э.н., проф. Турбиной К.Е. – М.: Анкил, 2003. – 704 с.
13. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка: підручник / А.А. Чухно, П.М. Леоненко, П.І. Юхименко; за ред. акад. НАН України А.А. Чухна. – К.: Знання, 2010. – 687 с.
14. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія: У 2 т. – Т.І. / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.; За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2006. – 816 с.
15. Про затвердження Тимчасового положення про товариство взаємного страхування: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.1997 № 132 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/132-97-%D0%BF>.
16. Класифікація інституційних секторів економіки України (КИ-СЕ): Наказ Державної служби статистики України від 03.12.2014 № 378 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Енциклопедія страхування / В.В. Феценко та інші. – К.: Українське агентство фінансового розвитку, 2008. – 650 с.
18. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О.О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с.
19. Одинцова М.И. Институциональная экономика [Текст]: учеб. пособие / М.И. Одинцова. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2007. – 386 с.
20. Воблый К.Г. Основы экономики страхования [Текст] / К.Г. Воблый. – М.: Изд. центр «Анкил», 1993. – 228 с. – Перераб. версия труда акад. К.Г. Воблого, изд. в 1925 г.

References

1. Pro strakhuvannia [On insurance]: Zakon Ukrainy vid 04.10.2001 r. No.2745-III[Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/page3> [In Ukrainian].
2. Strahovaniie: printsipy i praktika [Insurance: Principles and Practice] / Sostavitel Devid Bland: Per. s angl. – Moskva: *Finansy i statistika* (1998). – 416 p. [In Russian].
3. Vovchak O.D. “Strahuvannia” [Insurance]: Navchalnyi posibnyk. – Lviv: “Novyi Svit-2000” (2005). – 480 p. [In Ukrainian].
4. Manes, A. “Osnovy strakhovoho dela” [Basis of insurance business]. — Moskva: *Ankil* (1992). – 109 p. [In Russian].

5. Strakhovyy menedzhment [Insurance management]: pidruchnyk / [S.S. Osadets', O.V. Murashko, V.M. Furman ta in.]; za nauk. red. d-ra ekon. nauk, prof. S.S. Osadetsya. – Kyiv: *KNEU* (2011). – 333 p. [In Ukrainian].
6. Shumelda, I.A.P. “Strahuvannia” [Insurance]: Navchalnyi posibnyk. – Kyiv: *Mizhnarodna agentsiia “BIZON”* (2007). – 384 p. [In Ukrainian].
7. Body, Z., Merton, R. “Finansy” [Finances]. – Moskva: *Vil'yams* (2007). – 360 p. [In Russian].
8. Klochenko L.N., Yuldashev R.T. “Rukovodstvo po orhanizatsiyi strakhovoy kompanii” [Guide to the organization of the insurance company]. – Moskva, “*ANKIL*” (1997). – 110 p. [In Russian].
9. Kolb, Robert V., Rodrihes, Rikardo Dzh. “Finansovyye institutyi rynki” [Financial Institutions and Markets]: Uchebnik. – Moskva: *Izdatel'stvo “Delo i Servis”* (2003). – 688 p. [In Russian].
10. Tsyvil'nyy kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]: Kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. No. 435-IV [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page> [In Ukrainian].
11. Meskon M., Al'bert M., Khedouri F. “Osnovy menedzhmenta” [Fundamentals of Management]. – Moskva: *Izdatel'stvo “DELO”* (1997). – 493 p. [In Russian].
12. Teoriya i praktika strakhovaniya [Theory and practice of insurance]. Uchebnoe posobie / Pod obshchei redaktsiei d.e.n., prof. Turbinoy K.E. – Moskva: *Ankil* (2003). – 704 p. [In Russian].
13. Chukhno A.A. “Instytutsional'no-informatsiyna ekonomika” [Institutional and Information Economics]: pidruchnyk / A.A. Chukhno, P.M. Leonenko, P.I. Yukhymenko; za red. akad. NAN Ukrainy A.A. Chukhna. – Kyiv: *Znannya* (2010). – 687 p. [In Ukrainian].
14. Upravlinnya mizhnarodnoyu konkurentospromozhnistyu v umovakh hlobalizatsiyi ekonomichnoho rozvytku [Management of the international competitiveness in a globalizing economic development]: Monohrafiya: U 2 t. – T. I. / D.H. Luk'yanenko, A.M. Poruchnyk, L.L. Antonyuk ta in.; Za zah. red. D.H. Luk'yanenka, A.M. Poruchnyka. – K: *KNEU* (2006). – 816 p. [In Ukrainian].
15. Pro zatverdzhennya Tymchasovoho polozhennya pro tovarystvo vzayemnoho strakhuvannya [Temporary regulations on mutual insurance society]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.02.1997r. No. 132 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/132-97-%D0%BF> [In Ukrainian].
16. Klasyfikatsiya instytutsiynykh sektoriv ekonomiky Ukrainy (KISE) [Classification of institutional sectors of Ukraine]: Nakaz Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy vid 03.12.2014 r. No. 378 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].
17. Entsyklopediya strakhuvannya [Encyclopedia of insurance] / V.V. Feshchenko ta inshi. – Kyiv, *Ukrayins'ke ahentstvo finansovoho rozvytku* (2008). – 650 p. [In Ukrainian].

18. Gamankova O.O. “Rynok strahovyh poslug Ukrainy: teoriia, metodologiya, praktyka” [The insurance industry of Ukraine: theory, methodology, practice]: monografiia. – Kyiv: KNEU (2009). – 283 p. [In Ukrainian].

19. Odintsova M.I. “Institutsional’naya ekonomika” [Institutional economy]: ucheb. posobie. – Moskva: *Izd. dom Hos. un-ta – Vysshey shkolyekonomiki* (2007). – 386 p. [In Russian].

20. Voblyy K.H. “Osnovyekonomii strakhovaniya” [Fundamentals of Insurance Economics]. – Moskva: *Izd. tsentr “Ankil”* (1993). – 228 p. – Pererab. versiya truda akad. K.H. Vobloho, izd. v 1925 h. [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2017 р.

UDC 368.03:657.631.6

Andrii Baranov,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Insurance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: andrey.baranov@mail.ru

Conceptual approaches to the grasp of the insurer nature

Abstract

Research objective. The research objective is to form the new conceptual approaches to the grasp of the nature of an insurer as one of the main participants of insurance relations.

Methodology. The author carried out a comparative analysis of conceptual and categorical framework of insurance science that is being used to determine an insurer. The author used the method of abstraction and logical method for theoretical reasoning and making conclusions; the method of comparative analysis for various concepts studying; and empirical research methods.

Findings. The research elicited that the categories “insurer”, “insurance organization”, “insurance partnership” and “insurance company” have different content, and should not be used interchangeably. The author substantiated the applicability of “insurance corporation” category, and provided its definition.

Value added. The refinement of conceptual and categorical framework of insurance science and practice will make it possible to change the conceptual approach to understanding the nature of the insurer, and make a step toward their integration into the global economy. Theory, practical activity and laws should operate with unified categories that are being used worldwide.

Key words: insurer, insurance organization, insurance partnership, insurance company, insurance corporation.